

การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาด้วยหลักพุทธธรรม The development of educational personnel with Buddhist doctrines.

พระครูอุทุมพรกิตติคุณ (เลื่อน ภมโร)^๑

บทคัดย่อ

การศึกษาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับทุกคน เพราะ การศึกษาวิชาการทางโลกนั้นเป็นไปเพื่อการดำรงชีพ เพื่อการทำมาหากินสำหรับเลี้ยงตัว เลี้ยง ครอบครัว บริวาร ญาติมิตร ส่วนการศึกษาทางธรรมเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นการเรียนให้รู้ว่า อะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำ อะไรเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เป็นการศึกษาเพื่อช่วยให้ ตนเองให้มีสติเป็นทีไปเมื่อยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร และบรรลุมรรคผลนิพพานเมื่อ สามารถกำจัดกิเลสได้สิ้นเชื้อไม่เหลือเศษ

การศึกษาทำให้คนสามารถพัฒนาความรู้ ความสามารถให้มากขึ้นได้ การศึกษาทำให้เกิด ปัญญา เกิดความเจริญทางความคิด มีความคิดสร้างสรรค์จะต้องมีคุณธรรมกำกับ เพราะความรู้ที่เกิด จากคนพาลย่อมจะนำความเดือดร้อนมาให้ เหมือนระเบิดที่ไม่มีสลักนिरภัยย่อมมีความเสี่ยงต่อ อันตรายที่จะเกิดขึ้นได้ ทรัพยากรมนุษย์ที่ทำหน้าที่ด้านการศึกษา มีความจำเป็นที่จะต้องมีพุทธธรรม กำกับ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความคิด การกระทำและคำพูด อยู่ในกรอบแห่งความดีงาม เป็น แบบอย่างแก่บุคคลอื่น หลักธรรมที่ควรใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการศึกษาคือไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง

คำสำคัญ : การพัฒนาบุคลากร, การศึกษา, พุทธธรรม.

Abstract

Education is a vital and necessary for everyone, especially the worldly education is for living a life and surviving family, subordinates and relatives. Religious education is for realizing what is good or bad, what should be done and avoided. In brief, religious education is for liberate oneself from the Round of Rebirth and for attaining Nibbana.

Education develops human's knowledge, ability, intellectual and thinking. Creative thinking must be accompanied by Dhamma or otherwise that thinking can cause troubles. Personnel in education must have Dhamma to frame their thinking, knowledge, doing and speaking in goodness. The Dhamma necessary in training educational personnel is the Threefold Training: Morality, Mentality and Wisdom.

Keyword: the development of human resources, Education, Buddhist doctrine

^๑นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาบุคคลากร หรือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ (Knowledge) การพัฒนาทักษะ (Skill) และการพัฒนาความสามารถ (Ability) ของคนให้มีความเชี่ยวชาญเพิ่มขึ้น โดยอาศัยผ่านระบบการศึกษา (Education) การพัฒนา (Development) และการฝึกอบรม (Training) ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นไปที่การศึกษาในวิชาการทางโลกเท่านั้นเอง

ในปัจจุบันทุกองค์การทุกสถาบันถูกท้าทายด้วยระบบโลกาภิวัตน์ (Globalization) อันนำมาซึ่งการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) ไม่เว้นแม้แต่องค์กรสถาบันด้านการศึกษา ซึ่งเกิดการเอารัดเอาเปรียบทุกรูปแบบเพื่อชัยชนะในด้านต่างๆ จึงส่งผลทำให้ผู้บริหารและฝ่ายทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารใหม่ภายใต้การบริหารงานเชิงกลยุทธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลยุทธ์ด้านบุคลากรในองค์การเพื่อรองรับสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต และที่สำคัญคือการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาบุคคลากรให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

ทฤษฎีการจัดการความรู้ : วงจรความรู้

ทฤษฎีวงจรความรู้ (Knowledge Spiral : SECI Model)^๑ ของ Nonaka & Takeuchi เป็นทฤษฎีหนึ่งของการบริหารจัดการความรู้ที่สามารถเข้าใจได้ง่าย เหมาะกับบริบทของคนไทยที่นิยมการถ่ายทอดความรู้จาก

คนสู่คน และสามารถอธิบายจากมุมมองความรู้ Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge สลับไปมาได้ จนเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ไม่หยุดนิ่ง เป็นวงจรหมุนเวียนตลอดเวลา SECI Model แบ่งการแลกเปลี่ยนความรู้ออกเป็น ๔ วิธี คือ

๑. Socialization เป็นการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้จาก Tacit Knowledge สู่อื่น Tacit Knowledge คือจากคนไปสู่อื่น โดยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงของผู้สื่อสารระหว่างกันอาจอยู่ในรูปการพูดคุยระหว่างกันอย่างไม่เป็นทางการ รูปแบบการประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์วิธีการแก้ปัญหาในงาน การสอนงานระหว่างหัวหน้าและลูกน้อง

๒. Externalization เป็นการดึงความรู้จาก Tacit Knowledge ออกมาเป็น Explicit Knowledge คือดึงความรู้จากภายในตัวคนถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตำรา คู่มือ ปฏิบัติงาน

๓. Combination เป็นการรวบรวมความรู้ที่ได้จาก Explicit Knowledge ออกเป็น Explicit Knowledge คือ รวบรวมความรู้จากหนังสือตำรา Explicit Knowledge มาสร้างความรู้ประเภท Explicit Knowledge ใหม่

๔. Internalization เป็นการนำความรู้จาก Explicit Knowledge กลับเข้าไปเป็นความรู้ Tacit Knowledge คือการนำความรู้ที่เรียนรู้มาไปปฏิบัติจริง เช่น หัวหน้างานเขียนคู่มือการปฏิบัติงาน (เป็น Explicit) เมื่อลูกน้องอ่านแล้วสามารถทำงานได้ จะเกิดเป็นความรู้ประสบการณ์อยู่ในตัวลูกน้อง

จุดมุ่งหมายของการแสวงหาความรู้

ความรู้มีไว้สำหรับใช้ให้เกิดประโยชน์ และเมื่อใช้บ่อยๆ ใช้มากๆ ความรู้ก็จะยิ่งเพิ่มขึ้นและพัฒนามากขึ้นเพราะความรู้เป็นอริยทรัพย์ใช้แล้วไม่หมดไปไม่หายไปแต่ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่มและยิ่งพัฒนา จุดหมายที่แท้จริงของการแสวงหา

^๑ พิเชฐ บัญญัติ. “ผลดีของการจัดการความรู้ในองค์กร : ในมุมมองของผู้บริหาร” ใน ยุทธศาสตร์การจัดการองค์ความรู้ในห้องสมุด. (กรุงเทพมหานคร : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๘). หน้า ๕๙

ความรู้ คือ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ (จุมพจน์ วนิชกุล, ๒๕๕๑) ดังนี้

๑. ใช้ความรู้เพื่อรักษาชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ ได้แก่ความรู้ว่าสิ่งใดอันตรายและทำอย่างไรให้ชีวิตอยู่รอดเป็นความรู้พื้นฐานจำเป็นของมนุษย์ เช่น ต้องมีความรู้ไฟอันตรายอย่างไรและจะใช้ไปให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร สิ่งใดเป็นอาหาร สิ่งใดไม่เป็นอาหาร รวมทั้งต้องรู้เรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆด้วย

๒. ใช้ความรู้เพื่อพัฒนาชีวิต หมายถึงทำให้ชีวิตปลอดภัยมากขึ้น มีความสุขความสบายมากขึ้น ความรู้ประเภทนี้ใช้เพื่อการทำกิจกรรมต่างๆสร้างสรรค์ พัฒนาสิ่งประดิษฐ์ต่างๆเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น สร้างเครื่องนุ่งห่มบ้านที่อยู่อาศัย อุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมทั้งความรู้เรื่องการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายด้วย

๓. ใช้ความรู้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนเอง หมายถึงทำให้จิตใจมีความสงบสุข ไม่เกิดความเครียด ความกังวลวิตกกหรือหวาดกลัว

๔. ใช้ความรู้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการถ่ายทอดหรือแพร่ขยายความรู้ให้กว้างขวางออกไป โดยการบอก การสอน การแนะนำด้วยวิธีต่างๆ คนที่ได้รับการบอกเล่าได้รับการสอนหรือแนะนำต้องใช้ความรู้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่นต่อไปอีก

อาจกล่าวโดยสรุปได้อีกด้านหนึ่งว่าการแสวงหาความรู้ของมนุษย์เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือตอบข้อสงสัยสนองความอยากรู้ความเข้าใจของมนุษย์นั่นเอง

ขอบข่ายของการแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้มีขอบข่ายกว้างขวางเพียงใด ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และประโยชน์ของความรู้ที่ต้องการและแสวงหาได้หมายความว่าต้องการความรู้มากน้อยเพียงใด

และจะใช้ประโยชน์เพื่ออะไร ใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาอะไรบ้าง หากกล่าวโดยรวมแล้ว ขอบข่ายของการแสวงหาความรู้ จะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และประโยชน์ของมนุษย์ (จุมพจน์ วนิชกุล, ๒๕๕๑)

วัตถุประสงค์ของการแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการหลัก (จุมพจน์ วนิชกุล, ๒๕๕๑) คือ

๑. การแสวงหาความรู้เพื่อนำความรู้มาใช้ประโยชน์พิจารณาจากประโยชน์ได้ ๒ ด้านคือ

๑) การแสวงหาความรู้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หมายถึง บุคคลหนึ่งบุคคลใดต้องการความรู้เรื่องใด เพื่อประโยชน์อะไร ก็แสวงหาความรู้ที่ต้องการนั้นจนกว่าจะถึงจุดแห่งความพอใจ ก็จะสิ้นสุดขอบข่ายการแสวงหาความรู้ของบุคคลนั้น โดยการละเลิกความใส่ใจและความพยายามรู้เรื่องนั้นไปสู่เรื่องอื่น ประเด็นนี้ไม่ได้หมายความว่าแสวงหาความรู้ไม่ได้หรือได้ยังไม่พอกับความต้องการเพราะบางครั้งบุคคลต้องการความรู้เพื่อตอบข้อสงสัยบางอย่างหรือเพื่อไว้แก้ปัญหาบางอย่าง แต่ความรู้ที่แสวงหาได้ต่อไปแล้วกรณีนี้ถือว่ายังไม่สิ้นสุดขอบข่ายของการแสวงหาความรู้แม้จะต้องหยุดการแก้ปัญหาหรือการทำงานไว้ก่อน แต่การแสวงหาความรู้ต่อไปยังดำรงอยู่

๒) การแสวงหาความรู้เพื่อบุคคลอื่นหรือเพื่อสังคมส่วนรวม หมายถึง การทำหน้าที่มนุษย์อย่างหนึ่งในการแสวงหาหรือพัฒนาความรู้ไปเรื่อยๆเพื่อให้บุคคลอื่นหรือสังคมส่วนรวมได้ใช้หรือใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม จึงเป็นหน้าที่การงานสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่น แพทย์ หรือนักวิทยาศาสตร์ พยายามทำงานด้วยความรู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ แบะวิธีการรักษา ทั้งๆที่ตนเองมิได้เจ็บป่วยด้วยโรคนั้นๆ แต่เพื่อให้

ผู้อื่นที่เจ็บป่วยหรือได้รับทุกข์จากโรคนั้นได้ใช้ แก้วหรือบรรเทาปัญหาของเขาได้ กรณีนี้ หมายความว่ารวมถึงการแสวงหาความรู้เพื่อรักษา และพัฒนาอาชีพของมนุษย์ด้วย

๒. การแสวงหาความรู้เพื่อสนอง ความอยากรู้ อาจแสวงหาได้ ๒ ทางเช่นกัน คือ ทางแรก การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับตัวเอง เพื่อให้รู้และเข้าใจตัวเองมากขึ้น ซึ่งสามารถใช้ ประโยชน์ได้เช่นกันทางที่สอง การแสวงหา ความรู้เกี่ยวกับสิ่งอื่นนอกจากตัวเอง ซึ่งจะได้แก่ สิ่งแวดล้อมตัวตนทั้งในวงแคบใกล้ตัว และวง กว้างระดับโลกและจักรวาลก็ได้

ในอีกมิติหนึ่งขอบข่ายของการ แสวงหาความรู้อาจมองจากลักษณะความรู้ที่ แสวงหาได้เป็น ๒ อย่างได้แก่

๑. การแสวงหาความรู้โดยไม่กำหนด ขอบเขตหรือจำเพาะเจาะจง หมายถึง การที่ มนุษย์มีโอกาสได้รับรู้เรียนรู้สิ่งรอบตัวใดๆก็ได้ แล้วเก็บสะสมความรู้นั้นไว้ หรือบันทึกไว้ ตาม โอกาสที่มี มิได้ชวนชวยเป็นการเฉพาะต่อไป การสะสมความรู้ประเภทนี้ ทำให้มนุษย์มีความ สง่างามและมั่นคงในตัวเองมีความรู้มากมาย หลากหลายกว้างขวาง บุคคลที่สะสมหรือ แสวงหาความรู้ประเภทนี้จะกลายเป็นบุคคล ประเภทนักปราชญ์ (scholar)

๒. การแสวงหาความรู้โดยจำเพาะ เจาะจง เพียงด้านใดหรือบางด้าน หมายถึงบาง คนที่ทำการศึกษาศึกษาค้นคว้าทดลอง หาวามรู้ หรือประสบการณ์ให้รู้มากๆ หรือลึกซึ้งในความรู้ เรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ อาจจะทำเพื่อ วัตถุประสงค์ส่วนตัวที่อยากรู้ หรือเพื่อหน้าที่การ งาน หรือเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นก็ตาม ก็จะสั่งสม ความรู้ เฉพาะทางนั้นไว้อย่างมากมายขึ้นเรื่อยๆ บุคคลประเภทนี้จะกลายเป็นบุคคลประเภท ผู้เชี่ยวชาญ (expert)

ในมิติที่ ๓ ของการแสวงหาความรู้ เฉพาะทาง ซึ่งบ่งบอกถึงขอบข่ายของความรู้ที่ แสวงหาได้ด้วย ก็คือการเอาตัวคนเป็นศูนย์กลาง ในการแสวงหาความรู้และที่ได้จะมาจาก การ แสวงหา ๓ ทาง (จุมพจน์ วนิชกุล, ๒๕๕๑) คือ

๑. การแสวงหาความรู้จากภายนอก ตัวคน หมายถึง บุคคลแสวงหาความรู้จากการ สัมผัสรับรู้ จากสิ่งที่อยู่ภายนอกตนด้วยอาการ และวิธีต่างๆ นานา ซึ่งจะได้แก่การใช้อวัยวะ สัมผัสรับรู้และนำสิ่งที่รับรู้ หรือสัมผัสนั้นมา สัมพันธ์กับความรู้เดิมในตนให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ หรือความรู้เดิมเพิ่มขึ้น

๒. การแสวงหาความรู้จากภายในตัว คน เป็นการใช้สมองคิดพิจารณาเชื่อมโยงความรู้ที่ มีอยู่แล้วในตัวเอง หรืออาจรับมาใหม่จากภายนอก ด้วยบางส่วน แล้วใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยง ให้เกิดข้อสรุปใหม่ขึ้นมา เรียกว่า เป็นความเข้าใจ (understanding) และ อารมณ์ลึกซึ้งถึงขั้นเป็นการหยั่งรู้ หรือสำนึก (intuition) ขึ้นมาได้ ความรู้ประเภทนี้มักเกิดอย่าง ฉับพลันทันทีทันใด หลีกจากขบคิด ใคร่ครวญ ไตร่ตรองมานานแล้วถือว่าเป็นการคิดแบบความรู้ ใหม่แท้จริง ตัวอย่างเช่นการค้นพบแรงโน้มถ่วง ของโลกโดยนักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๓. การแสวงหาความรู้ขั้นสูงสุดของ มนุษย์ โดยใช้วิธีการตามคำสอนทางศาสนา ซึ่งจะ หมายถึงการปฏิบัติสมาธิภาวนาอย่างเข้มงวดใช้ เวลายาวนานและต่อเนื่องเป็นการแสวงหาความรู้ เพื่อความหลุดพ้นจากภาวะทุกข์ตามคำสอนทาง ศาสนา ผู้ยึดถือแนวทางนี้มักจะเป็นนักบวช

กลยุทธ์การแสวงหาความรู้

เพื่อให้ได้ความรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลาและเป็นความรู้ใหม่หรือความรู้ที่มี คุณค่ามากยิ่งขึ้นการแสวงหาความรู้จึงควรมีกล ยุทธ์ที่ดี มิฉะนั้น ก็จะได้ความรู้เพิ่มขึ้นไม่มาก ได้

ความรู้ไม่ละเอียด ลึกซึ้งไม่ครบถ้วน ไม่สมบูรณ์ โดยมีกลยุทธ์สำหรับการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองคนเดียวเพื่อตนเองคนเดียวเป็นกลยุทธ์เพื่อพัฒนาตนในด้านความรู้ดังนี้

๑. ทำตนเป็นคนอยากรู้อยากเห็น (curious) และช่างสงสัยโดยเฉพาะกับสิ่งต่างๆ รอบตัวเอง ไม่ว่าจะเป็น บุคคล สิ่งของ สัตว์ เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติทุกอย่าง เมื่อเป็นคนอยากรู้อยากเห็นต้องพยายามเข้าใจ หาโอกาสรับรู้ สัมผัสทุกอย่างอย่างเอาใจใส่จริงจัง

๒. ใช้กระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) หมายถึง เรียนรู้หรือรับรู้อย่างเป็นระบบที่ดี ได้แก่ เมื่อได้สัมผัสหรือรับรู้สิ่งใด ก็ตั้งคำถามเป็นอันดับแรก แล้วกำหนดสมมติฐานตามมา จากนั้นก็ใช้การหาข้อมูลหรือความรู้อื่นมาประกอบหรืออาจหาเพิ่มให้เพียงพอเพื่อพิจารณาวิเคราะห์ แล้วจึงสรุปตัดสินใจไปเป็นที่สุดแห่งความรู้ความเข้าใจนั้น

๓. ทำตนเป็นคนเปิดใจกว้าง สำหรับการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ทุกเรื่องไม่ปิดกั้น ไม่ด่วนสรุป และพร้อมสำหรับการเผชิญสถานการณ์ทุกรูปแบบ แล้วใช้วิธีการการเรียนรู้พิจารณาวินิจฉัย จะได้ความรู้ที่ถูกต้องชัดเจน

๔. อาศัยสื่อ แหล่งข้อมูลสารสนเทศ และแหล่งความรู้ อย่างหลากหลายมากมายเป็นเครื่องช่วย โดยศึกษาทำความเข้าใจ ธรรมชาติ วัตถุประสงค์ ลักษณะ องค์ประกอบและอื่นๆ ของแหล่งความรู้เหล่านั้นให้คุ้นเคย เมื่อถึงเวลาจะใช้เหล่านั้นแสวงหาความรู้ก็จะสามารถใช้ได้ โดยไม่เสียเวลามากเกินไป และได้ความรู้อย่างถูกต้องเพียงพอตามความต้องการแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เหล่านี้มักจะมีเครื่องมือเครื่องใช้และวิธีต่างๆ หลากหลายและเป็นการเฉพาะให้ใช้ด้วย เช่น ห้องสมุดต่างๆ พิพิธภัณฑ์ หอจดหมายเหตุ ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ ศูนย์วิจัย หน่วยประชาสัมพันธ์ต่างๆ

๕. พัฒนาบุคลิกภาพให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีจะทำให้ได้มีโอกาสพบปะสนทนา หรือร่วมกิจกรรมกับบุคคลจำนวนมากมาย และหลากหลายในโอกาสต่างๆ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ การมีโอกาสดังกล่าว สัมผัสกับบุคคลหลากหลายต่างโอกาส ต่างเวลา ต่างสถานที่ จะทำให้ความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เพราะแต่ละคนมีความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันมากมายอยู่แล้ว โดยเฉพาะความรู้ประเภทความรู้เฉพาะตน

๖. พยายามพัฒนาตนเองให้มีความสามารถสูงด้านภาษา เพราะภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญและมีประสิทธิภาพมาก ซึ่งจะเป็นตัวนำและถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันได้ บุคคลใดมีความรู้ความสามารถทางภาษามาก ก็มีโอกาสดำเนินการเรียนรู้มากขึ้นด้วย ทั้งนี้หมายถึง ภาษาที่ไม่ใช่วจนภาษาด้วย ได้แก่ ภาษาใบ ภาษาท่าทาง เสียง สัญลักษณ์ หรือสื่อสัญลักษณ์อื่นๆ

การแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้ คือ ทักษะที่จะต้องอาศัยการเรียนรู้และวิธีการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ช่วยทำให้เกิดแนวคิดความเข้าใจที่ถูกต้องและกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนจะเกิดทักษะในด้านการค้นคว้า สิ่งที่ต้องการและสนใจใคร่รู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ จะทำให้ทราบข้อเท็จจริงและสามารถเปรียบเทียบข้อเท็จจริงที่ได้มาว่าควรเชื่อถือหรือไม่

การแสวงหาความรู้ความจริงเกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ซึ่งมีความสนใจในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับตนเองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวตลอดเวลา นับตั้งแต่เริ่มกำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลก โดยเป็นความพยายามที่แสวงหาความรู้ต่างๆ ให้แก่ตนเองซึ่งเริ่มจากการสังเกตความเป็นไปของธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุร้อน

ตลอดจนชนิดของสัตว์และพืชต่างๆ ในยุคโบราณ มนุษย์ค้นหาความรู้อย่างจริงเพื่อการอยู่รอดและดำรงชีวิต โดยใช้ความเชื่อและศรัทธาในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติในยุคต่อๆ มาเป็นการค้นหาความรู้ความจริง โดยใช้ความคิดเชิงเหตุผลมากขึ้น และปัจจุบันพัฒนาเป็นวิทยาศาสตร์ จากที่กล่าวมา การแสวงหาความรู้ความจริงของมนุษย์ มีวิวัฒนาการจากการเริ่มสังเกต จนถึงการศึกษาดูตามอย่างเป็นระบบ จนได้ข้อค้นพบหรือความรู้ใหม่ที่หักล้างความรู้เดิมได้ เช่น ความรู้ที่ว่าโลกกลม โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ เป็นต้น เมื่อค้นพบความรู้ต่างๆ มีมากขึ้น และมีการถ่ายทอดความรู้นั้นให้กับคนรุ่นต่อมาจึงทำให้เกิดการเรียนรู้ ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มาช้านาน และการเรียนรู้ทำให้มนุษย์ได้รับการพัฒนาวิธีการคิดอย่างมีเหตุผลและอย่างสร้างสรรค์ (วีระวรรณ วรรณโท, ออนไลน์) โดยมีแหล่งการแสวงหาความรู้ดังนี้

๑. จากประสบการณ์ เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ความจริงจากการค้นพบด้วยตนเองโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเองมาแก้ปัญหา การเรียนรู้และการแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะป็นวิธีที่ตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เรียกว่า การแสวงหาความรู้บังเอิญ หรือโดยวิธีเจตนาการลองผิดลองถูก เป็นต้น

๒. จากผู้รู้ เป็นการได้รับความรู้จากคำบอกเล่าของผู้อื่นที่เป็นผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญหรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป ได้แก่ นักปราชญ์ ผู้นำ นักบวช ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักคำสอนของศาสนา มนุษย์ในสมัยโบราณยกย่องความคิดของบุคคลเหล่านี้ว่าเป็นจริงตลอดเวลา ใครจะขัดแย้งต่อความคิดเหล่านี้ไม่ได้ นอกจากนี้ ความรู้ดังกล่าวอาจมาจากการอ่านหนังสือและเชื่อคำบอกเล่า หากความรู้บางอย่างมีการพัฒนาเป็นสิ่งที่ยอมรับ หรือเป็นข้อตกลงกันในสังคม หรือเป็นความเชื่อ ลักษณะความรู้

ประเภทนี้เป็นสิ่งสร้างลักษณะทางสังคม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มจนกลายเป็นประเพณีและบอกเล่าต่อๆ มาเรียกว่า การแสวงหาความรู้ความจริงโดยขนบธรรมเนียมประเพณี

๓. เหตุผลจากการอนุมาน เป็นวิธีการทางตรรกวิทยา (Logic) โดยอริสโตเติล (Aristotle) เป็นผู้คิดขึ้น ให้การแสวงหาความรู้ความจริงอย่างมีเหตุผล จากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ ๑) ข้อเท็จจริงหลัก (Major premise) เป็นข้อตกลงที่กำหนดขึ้นเป็นข้อเท็จจริงในวงกว้าง ๒) ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) เป็นเหตุเฉพาะกรณีใดๆ เป็นข้อเท็จจริงในวงแคบที่มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงหลัก ๓) ข้อสรุป (Conclusion) เป็นข้อสรุปจากความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงหลักและข้อเท็จจริงย่อยหรืออาจกล่าวได้ว่า การอนุมานเป็นการสรุปจากส่วนใหญ่ไปส่วนย่อย โดยมีตัวอย่างการอนุมาน : เหตุผลจากการอนุมาน (Deductive Reasoning) ได้แก่ ข้อเท็จจริงหลัก (Major premise) ผู้หญิงที่เข้าประกวดนางงามมาศทุกคนเป็นคนสวย ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) สมสวยเป็นผู้หญิงที่เข้าประกวดนางงามมาศคนหนึ่ง ข้อสรุป (Conclusion) สมสวยเป็นผู้หญิงที่เข้าประกวดนางงามมาศ

๔. เหตุผลจากการอุปมาน เป็นวิธีการทางตรรกวิทยา (Logic) เช่น ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) มองว่าการหาความรู้จากเหตุผล การอนุมาน (Deductive Reasoning) อาจไม่เป็นความจริงเสมอไปเพราะเป็นการอ้างเหตุผล โดยการใช้ภาษาดังนั้นจึงเกิดแนวคิดใหม่ว่าการแสวงหาความรู้ความจริงนั้นต้องดูจากของจริงจึงจะเชื่อถือได้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลย่อย หรือข้อเท็จจริงย่อย ซึ่งเป็นการนำเหตุผลจากของจริงจึงจะเชื่อถือได้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลย่อย หรือข้อเท็จจริงย่อย ซึ่งเป็นการนำเหตุผลจากส่วนย่อยต่างๆ นำมาจัด

ประเภทตุลิ่งที่เหมือนกันแล้วค่อยแปลความหมาย หรือนำมาสรุปน่าจะเป็นเหตุผล เชื่อถือได้มากกว่า เพราะต้องอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลย่อยเหล่านี้มาพิจารณาความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันแล้วจึงสรุปออกมาเป็นเหตุผล จึงกล่าวได้ว่า การอุปมานเป็นการสรุปจากส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่ โดยมีตัวอย่างการอุปมาน : เหตุผลจากการอุปมาน (Inductive Reasoning) คือ พ่อเป็นคนเหนียว แม่เป็นคนเหนียว ฉะนั้นเป็นคนเหนียว สรุปได้ว่าครอบครัวฉันทันเป็นคนเหนียว

๕. วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีแสวงหาความรู้ของมนุษย์ที่ ชาร์ลส ดาร์วิน (Charles Darwin) และจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้พัฒนาและนำแนวคิดเชิงย้อนกลับ (Reflective Thinking) และแนวคิดการแก้ปัญหา (Problem Solving) มาเป็นพื้นฐานในการคิดเป็นกระบวนการศึกษาข้อเท็จจริงและความรู้ต่างๆ โดยผ่านการสังเกต การดำเนินการตามหลักตรรกศาสตร์ตามแนวคิดทฤษฎีต่างๆ การทดสอบการค้นพบการทบทวนและการทำซ้ำผลิตความรู้ใหม่จากกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องเป็นวัฏจักร โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ การพิจารณาให้ใกล้ความจริงมากที่สุด โดยอาศัยการศึกษาข้อเท็จจริงทฤษฎี และการทดสอบเครื่องมือ

ดังนั้น วิธีการวิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์และเหตุผลที่สามารถอธิบายได้มีลักษณะการศึกษาที่เป็นระบบ ตรงไปตรงมาปราศจากความลำเอียงและสามารถพิสูจน์ได้ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอนด้วยกัน ซึ่งเรียกขานขั้นตอนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (จันจิรา บุตรวงษ์, ออนไลน์). ดังนี้

๑. ขั้นปัญหา (Problem) เป็นการระบุและกำหนดขอบเขตของปัญหาของสิ่งที่ต้องการศึกษาให้ชัดเจน

๒. ขั้นตั้งสมมติฐาน (Hypotheses) เป็นการคาดเดาหรือคาดคะเนคำตอบของปัญหาไว้ล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล

๓. ขั้นรวบรวมข้อมูล (Collecting data) เป็นการรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่กำหนด

๔. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) เป็นการจัดการกระทำกับข้อมูลที่รวบรวมมาได้โดยวิธีการตรรกศาสตร์หรือวิธีการทางสถิติ เพื่อตรวจสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕. ขั้นสรุปผล (Conclusion) เป็นการสรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลว่าข้อเท็จจริงของปัญหาที่แท้จริงนั้นคืออะไร

ลักษณะเด่นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ มีวิธีค้นหาข้อมูลที่น่าเชื่อถือว่าเป็นระบบปราศจากอคติที่ไม่สรุปหรือตัดสินใจด้วยความรู้สึกและสามารถทดสอบซ้ำได้ ซึ่งการวิจัยก็อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลักในการแสวงหาความรู้ความจริง

วิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์

ธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่ต้องการที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ซึ่งเหตุนี้จึงเป็นแรงกระตุ้นให้มนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็น อยากเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆในธรรมชาติและสิ่งที่อยู่รอบตัวเอง เพื่อให้เข้าใจถึงความจริงที่อย่างน้อยมนุษย์พึงเชื่อและยอมรับในความแท้จริงของปรากฏการณ์เหล่านั้น วิธีการที่มนุษย์ใช้แสวงหาความรู้ความจริง การแสวงหาความรู้ความจริงโดยไม่อาศัยเหตุผล เป็นการแสวงหาความรู้ ความจริงอย่างง่ายๆ โดยมักจะเป็นความจริงส่วนบุคคล (Personal Facts) เช่น

ความรู้จากประสบการณ์ส่วนบุคคล ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล อาจจะเป็นความรู้ที่ได้จากการสะสมขึ้นมาเอง

หรือแสวงหาความรู้แบบบังเอิญ เช่น เด็กเล็กๆ เอานิ้วมือไปใกล้ไฟมากๆก็จะเกิดการเรียนรู้ว่าไฟร้อน หรือได้ความรู้มาโดยการลองผิดลองถูกเช่น มีบาดแผลเลือดไหล ลองขยี้ใบไม้ชนิดต่างๆมาเปิดแผลถ้าใบไม้ชนิดใดห้ามเลือดได้ ก็จะได้ความรู้ใหม่ ซึ่งได้จากการลองผิดลองถูก

ความรู้จากบุคคลอื่นเช่น โดยประเพณีและวัฒนธรรม โดยมีผู้รู้บอกให้หรือโดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้บอกการแสวงหาความรู้ของมนุษย์โดยไม่อาศัยเหตุผลอาจจะเป็นไปได้ทั้งความรู้ที่ถูกละและความรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงที่ได้ และในขณะเดียวกันความรู้นั้นถ้าเป็นการถ่ายทอดกันมาก็ไม่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มเติม

การแสวงหาความรู้ความจริงโดยอาศัยเหตุผล เป็นการแสวงหาความรู้ความจริงซึ่งมักจะเน้นความจริงทั่วไป (Public Facts) เช่น วิธีอนุมาน (Deduction method) เป็นการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ระหว่างข้อเท็จจริงใหญ่ และข้อเท็จจริงย่อย แล้วจึงลงสรุปจากความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงใหญ่และย่อย ตัวอย่างเช่น ข้อเท็จจริงใหญ่ : คนทำวิจัยได้ทุกคนมีความสามารถด้านการวิเคราะห์และด้านการสังเคราะห์ ข้อเท็จจริงย่อย : นายสมจิตร ทำวิจัยได้ สรุป : นายสมจิตร มีความสามารถด้านการวิเคราะห์ และการสังเคราะห์

การใช้วิธีอนุมานถูกโจมตีว่าไม่ได้สร้างความรู้ใหม่ อีกทั้งข้อสรุปจะเป็นจริงก็ต่อเมื่อข้อเท็จจริงใหญ่และข้อเท็จจริงย่อยเป็นจริงดังนั้น ผู้ที่จะนำเอาวิธีอนุมานไปใช้ถ้าขาดความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่นำมาอ้างก็จะทำให้สรุปผิดได้ แต่วิธีอนุมานยังมีประโยชน์ต่อการวิจัยบ้าง ในเรื่องการจัดสมมติฐาน วางแผน เก็บข้อมูล เป็นต้น

วิธีอุปมาน (Induction method) เป็นวิธีย้อนกลับวิธีอนุมาน นั่นคือวิธีการค้นคว้าความรู้ความจริงจากข้อเท็จจริงย่อยๆ โดย

พิจารณาสิ่งที่เหมือนกันต่างกัน สัมพันธ์กัน แล้วจึงสรุปเป็นข้อเท็จจริงใหญ่ตัวอย่างเช่น ข้อเท็จจริงย่อย : คนที่เป็นโรคเอดส์แต่ละคนรักษาไม่หายในที่สุดจะตายทุกคน ดังนั้น : กลุ่มคนที่เป็นโรคเอดส์ต้องตายทุกคน

ข้อบกพร่องของอุปมาน คือ หากเก็บรวบรวมข้อมูลหรือข้อเท็จจริงคลาดเคลื่อนก็จะทำให้การลงสรุปความรู้ใหม่ผิดพลาดไป

วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ถือว่าเป็นวิธีสืบแสวงหาความรู้ของมนุษย์สมัยใหม่และเป็นที่ยอมรับกันมากในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ขั้นปัญหา (Problem) เป็นการกำหนดลงไป ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร

๒) ขั้นตั้งสมมติฐาน (Hypothesis) เป็นการคาดคะเนคำตอบที่คิดว่าน่าจะเป็นอย่างไร มีเหตุมีผล

๓) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection of data) เป็นขั้นรวบรวมข้อมูลหรือหลักฐาน

๔) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of data) เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งขึ้นมา

๕) ขั้นสรุป (Conclusion) เป็นการสรุปว่าข้อเท็จจริงของปัญหาคืออะไร

จากวิธีการแสวงหาความรู้จะมีส่วนเกี่ยวกับการวิจัยเพราะ มนุษย์เป็นผู้ที่มีความอยากรู้อยากเห็นซึ่งเมื่อมีความอยากรู้อยากเห็นแล้วจะต้องพิสูจน์ความจริงให้ได้ มนุษย์นั้นจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความจริงให้ได้โดยจะต้องอาศัยเหตุและผลก่อนเสมอบางครั้งอาจนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาเข้ามาช่วยศึกษาค้นคว้าวิจัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นวิธีที่น่าเชื่อถือมากที่สุด นักวิจัยจึงยึดถือและปฏิบัติตามลำดับขั้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เนื่องจากมนุษย์มีธรรมชาติของความอยากรู้อยากเห็น ความคิดริเริ่ม และมีความปรารถนาที่จะพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของตนให้ดียิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงพยายามศึกษาหาความรู้ความจริงต่างๆ อยู่เสมอ เมื่อพบเห็นสิ่งใดหรือเกิดความสงสัยขึ้นมาก็พยายามศึกษาหาความรู้ความจริงในสิ่งนั้น วิถีหาความรู้ความจริงมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์รูปแบบเดิม คือ การพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะ โดยอาศัยการพัฒนาการศึกษาและการฝึกอบรมนั้น ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นเพียงแรงขับจากภายนอก ซึ่งทุกองค์การสามารถทำได้และให้ผลเพียงในระยะสั้นๆ แต่หากนำรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่มาปรับใช้ ได้แก่ การพัฒนาทัศนคติ การพัฒนาลักษณะนิสัย การพัฒนาการจูงใจ และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ผู้เขียนก็เชื่อว่าจะสามารถพัฒนาบุคลากรและองค์การได้ยั่งยืนในระยะยาว เพราะเป็นแรงขับที่เกิดขึ้นจากภายในตัวของบุคลากรเพียงแค่นี้ก็จะช่วยให้องค์การเติบโตและก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืน เพราะการพัฒนาคนต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตใจเป็นสิ่งแรก

โดยที่ผู้บริหารและองค์การต้องให้ความสำคัญกับบุคลากรทุกระดับอย่างเท่าเทียมและ เสมอภาคกัน และหากเป็นเช่นนี้แล้ว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่จึงจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาบุคลากรใน ๓ มิติ ได้แก่ มิติแรก การพัฒนาทัศนคติ (Attitude) คือ การทำให้บุคลากรเปลี่ยนวิธีคิด และการทำให้บุคลากรรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อองค์การ มิติสอง การพัฒนาลักษณะนิสัย (Traits) คือ ทำให้บุคลากรมีความรัก ความผูกพันกับองค์การ มิติสาม การพัฒนาการจูงใจ (Motivation) คือ การสร้างแรงจูงใจให้กับ

บุคลากรทั้งในรูปของเงินเดือน ค่าจ้างสวัสดิการ และตำแหน่งงานที่สูงขึ้น ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาทั้ง ๓ มิติต้องอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินการโดยอาศัยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ไตรสิกขาวิธีการพัฒนาตน

สิกขา คือ การศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา มี ๓ ประการ คือ

๑. ศีลสิกขา หมายถึง การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา และการประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามปทัสฐานของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบ ก่อเกิดต่อสังคม

๒. จิตสิกขา หมายถึง การฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามสัจธรรม

๓. ปัญญาสิกขา หมายถึง การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระและมีปัญญาบริสุทธิ์

ภาวนา คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา

๑. กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ ได้แก่ ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับ

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และ ผิวกาย การพัฒนาการเป็นการส่งเสริมให้ ความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็น โทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตา มาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมี ประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

๒. ศิลภาวนา หมายถึง การ พัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ ทางกายและวาจากับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียน กัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่ จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจา และการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและ เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

๓. จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนา จิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มี คุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพ ทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมานคือความมีใจ ตั้งมั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมี ความเพียร สติคือมีความระลึกรู้เท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ ช่างชื่น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้ เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

๔. ปัญญาภาวนา หมายถึง การ พัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตาม ความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้ อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะ เจริญเติบโตงอกงามต่อไป

สิกขา คือการศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อ ปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการ

ฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา มี ๓ ประการ คือ

๑. ศิลสิกขา หมายถึงการฝึกความ ประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการ ประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามบทสวดของสังคมสามารถ ดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบ เกื้อกูลต่อสังคม

๒. จิตสิกขา หมายถึงการฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่ สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรง ตามสัจธรรม

๓. ปัญญาสิกขา หมายถึงการฝึก ปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้ง ตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระและมีปัญญา บริสุทธิ์

ภาวนา คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่ง ประกอบด้วย กายภาวนา ศิลภาวนา และปัญญา ภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนา ทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา

๑. กายภาวนา หมายถึงการพัฒนา ทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และ ผิวกาย การพัฒนาการเป็นการส่งเสริมให้ ความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็น โทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตา มาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมี ประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

๒. ศิลภาวนา หมายถึง การ พัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ ทางกายและวาจากับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียน

กัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจา และการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและ เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

๓. จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนา จิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มี คุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพ ทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจ

ตั้งมั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมี ความเพียร สติคือมีความระลึกรู้เท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แ่มชื่น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้ เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

๔. ปัญญาภาวนา หมายถึง การ พัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตาม ความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้ อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะ เจริญเติบโตองกงามต่อไป

บรรณานุกรม

- จุมพจน์ วณิชกุล. จุดมุ่งหมายของการแสวงหาความรู้. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. ๒๕๕๑.
- พิเชฐ บัญญัติ. “ผลดีของการจัดการความรู้ในองค์กร : ในมุมมองของผู้บริหาร” ในยุทธศาสตร์การ จัดการองค์ความรู้ในห้องสมุด. กรุงเทพมหานคร : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย. ๒๕๕๘.
- ภาคพนธ์ ศาลาทอง. กระบวนการแสวงหาความรู้.[ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://www.l3nr.org/posts/452417>. (สืบค้นเมื่อ ๑๐ ธ.ค. ๒๕๕๗).
- วีระวรรณ วรรณโท. ความหมายของการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.bangkapi.ac.th/MediaOnLine/weerawanWMD/unit7part17.htm> (๑๐ ธ.ค. ๒๕๕๗).